

İslamofobinin İslâm Araştırmaları Üzerindeki Etkisi*

Cemil HAKYEMEZ**

Özet

Günümüzde İslamofobia ismiyle anılan Batı'nın İslâm karşıtlığı meselesi, pek çok açıdan olduğu gibi Müslüman düşünürlerin çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Batı'daki Müslüman araştırmacılar, uzun süreli sömürge yaşamının psikolojisinden ancak 20. yüzyılın sonlarında kurtulmaya başlamışken birdenbire terör ithamlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onlar üzerinde tekrar olumsuz tesirler oluşturmuştur. Müslüman araştırmacıların son dönemlerde yaptığı çalışmalarda, meselelere suçluluk psikolojisiyle bakan savunmacı bir yaklaşım tarzının görülmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu psikolojik travmadan kurtulmalarına yardım edecek bilimsel ve kurumsal desteğe ihtiyaçları olduğunu düşünüyoruz. İçerisinde binlerce araştırmacı barındıran Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinin, çağdaş bilimsel yöntemler çerçevesinde yaptırdığı yeni çalışmalarıyla bu konuda ciddi katkı sağlayabilecek düzeye gelmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam Araştırmaları

Influence of Islamophobia on Islamic Research

Abstract

In this article, the studies on the reconciliation between Shiism and Sunnism are discussed. In this frame, firstly, books written by some early scholars are mentioned. Secondly, the experience of the Kubraviyyah is emphasized. Later, the Nadir Shah attempted to impose the Jafarite as a Sunni sect, and then the politics of the "Islamic Union" of the Ottoman State were discussed. Later on, the studies of the "Dârü'd-Takrîb" institution were examined in detail. Finally, the approaches related to the subject are included and the evaluations are made in this framework.

Keywords: Islamophobia, Islamic Research

Giriş

* Bu makale, 26-27 Nisan 2012'de Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde düzenlenmiş olan Türk Dünyasında İslami İlimlerin Yeri isimli sempozyuma sunduğum tebliğin yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi. chyemez@gmail.com

İslam korkusu anlamına gelen “İslamofobi” tabiri ilk olarak 1991 yılında kullanılmaya başlamıştır. Kökeni İspanya’nın Müslümanlar tarafından fethine kadar uzanan bu düşünce, Müslüman Türklerin batıya doğru ilerlemeleri ve buna karşı oluşan Haçlı seferlerinden dolayı asırlarca insanlığın gündemini meşgul etmiş, son zamanlarda özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da İkiz Kulelerin yıkılmasıyla tekrar popülerlik kazanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” benzeri söylemlerle küresel çatışmanın dayanağı haline dönüştürülmüştür.

Gelinen bu noktada küresel konjonktürün de çok büyük etkisinin olduğu muhakkaktır. İki kutuplu dünyanın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen alt üs oluş, hem dinî hareketlerin yaygınlık kazanması, hem de yeni düşman olarak İslâm dünyasının hedef alınmasıyla sonuçlanmıştır. Zira Müslümanlar, bir buçuk milyar aşan nüfusları ve yeni dünyanın oluşumunda aktif rol üstlenme konusundaki gayretleriyle kendilerini açık hedef haline getirmişlerdir. Kalıcı ve etkin bir güç görüntüsü veren bu durum, bir taraftan dikkatleri Müslümanlar üzerinde yoğunlaştırırken, diğer taraftan ise İslâmî hareketlere yönelik ilgiyi artırmıştır.¹

İslamofobia ve İslami Araştırmalar

Batılı araştırmacıların önemli bir kısmı, İslâmî hareketlerdeki canlanmayı kaba bir genellemeyle ve analize tabi tutmadan fundamentalist ve şiddet içeren akımlar olarak tanımlamışlardır. Özellikle Bernard Lewis, Huntington, J. Miller ve Fukuyama gibi sağcı yazarlar, Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu kıpırdanmaları “aşırı, fanatik, akıldışı, hoşgörüsüz, terörist, aptalca ya da “yeşil tehdit” gibi sıfatlarla nitelendirmişlerdir. Onlar, tarihteki önyargı, kin, nefret ve korkuyla ilişkilendirerek kullandıkları bu kavramları, Dünya Ticaret Merkezi gibi yerlere yapılan saldırılarla örtüştürerek kendilerine yönelik kökleri çok derinlere inen bir İslâmî cihadın yansımaları olarak göstermeye çalışmışlardır.²

Oysa son dönemlerde ortaya çıkan İslâmî canlanmalar, Amerika’da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan fundamentalizmle tanımlanamayacak kadar amaçsal ve aynı zamanda çok geniş kitlelerin masum sayılabilecek taleplerini içeren bir karaktere sahiptir. Bundan dolayı söz konusu dinî hareketlerde yer alanların önemli bir kısmı, siyasal bir gayenin ürünü olarak gözükken kendilerine yönelik bu benzetmeleri reddetme yoluna gitmişlerdir. Hatta onların büyük bölümü, kendi içlerinde fundamentalist veya köktenci olarak vasıflanabilecek gruplara mesafeli olduklarını özellikle dile getirmeye çalışmışlardır.

¹ John Esposito, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995, s. 4

² Kayhan Delibaş, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41, ss. 7-12.

Bazı Müslüman kişi ve grupların çağa hitap etmeyen din söylemleri ve yaklaşım biçimleri, yani onların İslam dini adına ortaya koydukları birtakım uygulamalar, kendilerine yönelik bu tepkiyi veya İslamofobiyi besliyor olabilir.³ Ancak bu durum, yukarıda bir kısmının adını andığımız yazarların, İslâm dinini ve Müslümanları, Batı medeniyetinin düşmanı olarak gösterip onları manipüle etme yoluna gitmelerine haklılık kazandırmaz.⁴ Mesela, bu yaklaşımın bir benzeri kendileriyle ilgili yapılmış olsa, yani Hıristiyan dünyasının uygulamalarından hareketle Hıristiyanlık hakkında bu tarz değerlendirmeler yapılsa, sonucun çok daha vahim ve trajik olacağından şüphe hiç yoktur. Onun için tikelden tümele giden bir yöntemle ve durumdan vazife çıkararak tüm İslâm'ı ve Müslümanları yargılamak pek sağlıklı olmasa gerekir. Bununla birlikte İslamofobinin, günümüzde Müslümanları bastırma ve ezmenin bir aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam ettiğini görüyoruz. Aslında özünde "Haçlı Seferleri"nden farklı olmayan bu anlayışın, modern bir forma dönüşerek varlığını devam ettirdiği söylenebilir.

İngiltere'de İslamofobiyi meşrulaştırma gayesiyle hazırlandığı anlaşılan⁵ ve "İslamofobia: A Challenge For All Us" (İslamofobi: Hepimize Karşı bir Meydan Okuma) başlığını taşıyan Runnymede Raporu'nda, bu kapsamdaki düşüncelerini meşrulaştıracak birtakım gerekçeler öne sürmektedirler. Buna göre İslâm'ın değişime kapalı, diğer kültürlerle ortak değerlere sahip olmadığı, irrasyonel ve cinsiyet ayrımcısı olduğu, şiddete yer verdiği, siyasi amaçlara uygun manipülatif bir din olduğu, Batı düşüncesini tutarsızca eleştirdiği ve Sünnilik dışı oluşumları sapkın kabul ettiği iddia edilmekte ve bundan dolayı da İslamofobi haklı gösterilmektedir.⁶ Ayrıca Batı medyası da, tüm Müslümanları tek bir kimlik altında ve aynı görüşleri paylaşan bir topluluk olarak göstererek tarihsel bir imaj oluşturmakta ve kendi toplumlarında İslamofobi algısını tetikleemektedir. Bu çerçevede Haçlı Seferleri ve Osmanlı'nın Viyana'yı kuşatması gibi tarihi meseleler zihinlerde sürekli canlı tutulmaya çalışılmaktadır.⁷

³ Nuri Yılmaz, "Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri", *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010, s. 21.

⁴ "Kilise ile devletin Batı tarzı bir şekilde ayrımı İslâm geleneğinde herhangi bir tarihi temele dayanmamaktadır. Bu sebeple pek çok Batılı nazarında din ile kamusal alanı bir araya getirmeye çalışmak, dini aşırılık ve tutuculuk teşebbüsleri olarak algılanmaktadır." İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 46.

⁵ Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 9.

⁶ www.runnymedetrust.org

⁷ Hossein Godazgar, "İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları", Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005, s. 206. Avrupa ve Amerika'da yaşayan Müslümanların Batı'nın yeni Yahudileri olarak görülmesinin, onlar üzerinde çok ciddi travmalara yol açtığına şüphe yoktur. Ancak tüm bu mağduriyetlerin sonucunda onlara yeni imkân ve avantajların kapısını aralayacak birtakım emarelerin belirmeye başladığını görmekteyiz. Yeni yapılan bir araştırma, Müslüman mabetlerini hedef alan 11 Eylül protestolarına rağmen son on yıl içinde Amerika'daki cami sayısında ciddi artış meydana geldiğini göstermektedir. "Ulusal istatistik hazırlama görevlileri; 1994'te 962, 2000'de de 1.209 olan İslâm merkezleri sayısının 2.106'ya ulaştığını; Müslümanların resmi makamların birtakım kavuşturmalara maruz kalmalarına rağmen bu merkezlerin yaklaşık dörtte birinin 2000 ile 2011 yılları arasında açıldığını ortaya koymuştur. 2010 yılında neredeyse yok denecek seviyede seyreden protestolar, ulusal bir İslam, ekstremizm ve din özgürlüğü tartışmasına dönüşmüştür. Tennessee, California ve diğer eyaletlerde Cami karşıtı

Batı ile İslâm Dünyası arasındaki sorunların temelini tarihsel olmaktan ziyade zihinsel olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Özellikle ideolojik bir bakışın yansıması olan bu düalist yaklaşım çerçevesinde Batı; akıl, bilim, uygarlık, sofistike, hoşgörü ve özgürlük gibi değerlerle, Müslüman Doğu ise akıldışılık, ilkelik, hoşgörüsüzlük, cinsler arası ayırmacılık, şehvet, takıyyecilik, duygusallık ve baskıyla özdeşleştirilmektedir.⁸

Bir kısım Batılı araştırmacıya göre, tarihsel ve zihinsel gerekçelerin dışında İslamofobinin kökeninde yatan temel etmen, Müslümanlar arasındaki bazı teolojik yaklaşımlardır. Mesela John Kelsay, 11 Eylül saldırılarının ve Irak'taki çatışmaların temelini, İslâm diniyle, yani İslam'ın "cihad" anlayışıyla ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Ona göre İslâmcı militanlar, faaliyetlerinde; Kur'an, Sünnet ve erken dönem ulemasının görüşleri üzerine bina edilen İslâm hukukunu referans almaktadırlar. Söz konusu İslâm uleması ise görüşlerini, 9. ve 10. asırda İslâm'ın emperyalist bir güç olduğu dönemde, yani tüm Müslümanların yabancı istilası altında olmadığı kendi hâkimiyetleri zamanında formüle etmişlerdir. Bu yüzden de üslup ve söylemlerinde sertlik içeren tek yönlü bir yasama biçimini esas almışlardır. Günümüzde ise hem çoğu Müslüman yöneticinin meşruiyeti bulunmamakta hem de Müslümanlar dünyanın her tarafında yaşamakta ve sahip oldukları Müslüman devletleri de zayıf durumdadır. Bugünkü Müslüman militanlar ise erken dönemde kaleme alınan hukukî kuralları bu tür farklı radikal bir bağlama uyarlama zorluğu yaşamaktadırlar.

Kelsay'a göre Müslümanlarla Batı arasında ilk ciddi çatışma, 8. yüzyılda Şeybanî'nin *Kitabu's-Siyer'i* ile başlamıştır. Zira Müslüman olanları "dârü'l-İslâm", olmayanları da "dârü'l-harp" bölgeleri sayarak dünyayı ikiye ayıran ve yerleşimcilerin statülerini İslâm'la olan ilişkisine göre belirleyen de ilk bu eserdir.⁹

İslâm'a yönelik Batılı eleştirilerin temelinde Müslümanların kâfirlere karşı "cihad" ve buna bağlı olarak öfke, nefret, öç alma gibi duyguların yattığı iddiası Bernard Lewis tarafından da paylaşılır. Ona göre de aşırılık ve köktencilik, İslâm'ın tarihi ve kültürel derinliklerinden gelen bir olgudur. Bu yüzden Müslümanlarda, "cihad" söylemine bağlı olarak, kâfirlere karşı öfke, nefret ve öç alma gibi duygular yatmaktadır.¹⁰

Batı'da sayıları her geçen gün artmakta olan Müslüman nüfus, aslında sîni bir şekilde üretilen İslamofobiden şüphesiz en çok muzdarip olan kesimdir. Onlar,

gösteriler görülmeye başlamıştır. Araştırmayı yöneten Profesör Ihsan Bagby'e göre bu bulgular, Müslüman toplumun muhalif tutumlara rağmen kendilerine toplum içinde bir yer edindiğinin göstergesidir. O, "Bu durum Amerika'ya entegre olan Müslüman toplumun sağlıklı bir biçimde büyüdüğünün bir işaretidir. Sanıyorum dünyaya ve özellikle İslâm dünyasına verebileceğimiz en önemli mesaj bu olsa gerek" ifadelerini kullanmıştır." <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>

⁸Mehmet Evkuran, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", s. 4; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), ss. 33-34; Kayhan Delibaş, "İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine", s. 21.

⁹ John Kelsay, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.

¹⁰ Bernard Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, September 1990, ss. 47-60.

yaşadıkları toplum tarafından indirgemeci bir anlayışla “geri kalmış, barbar ve despot” şeklinde ötekileştirilmelerinden bir hayli rahatsızlar. Bununla birlikte sayıları fazla olmasa da İslâm düşmanlığının anlamsız ve saçma bir durum olduğunu ifade eden bazı Batılı kesimler de vardır. Onlar ise Müslümanlara destek kapsamında birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Örneğin, Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC) tarafından hazırlanan bir raporda, özellikle İslamofobinin engellenmesine yönelik birtakım önlemler önerilmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar arasında; Almanya’da çoğunluğu oluşturan Hıristiyan sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen “İslam Formu”, Britanya’da Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan liderler tarafından ortaklaşa düzenlenen konferans, seminer ve “Üç Din Forumu” gibi faaliyetler bulunmaktadır.¹¹

İslamofobiyi önlemeye yönelik bu tür gayretler olmakla birlikte, Batı kamuoyunun büyük bölümü Müslümanlara karşı hala menfi bir tutum içerisinde olmaya devam etmektedir. Bu durum, Müslümanların psikolojik ve sosyal yaşamlarını ister istemez olumsuz etkilemektedir.

İslamofobinin sebep olduğu bu olumsuzluklar, en büyük etkilerinden birini İslam ilimleriyle alakalı çalışmalarda göstermektedir. Müslüman ilim adamları, yeni kazanmaya başladıkları özgüvenleri sayesinde özellikle Batı üniversitelerinde pek çok İslâmî araştırmaya imza atmaktadırlar. Ancak yaşanan bu olaylar sonucunda konsantrasyonları bozulmuş ve içlerine kapanma durumunda kalmışlardır. Kendilerine karşı uygulanan negatif ayrımcılık, onların psikolojileri üzerinde özgüven eksikliği, agresiflik ve çekingenlik gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum onların yeni çalışmalarında daha ziyade savunmacı bir üslup takınmalarına yol açmaktadır. Kendileri hakkında oluşturulmaya çalışılan despot, terörist vb. saldırgan imajlara karşılık, aksini ispat yönünde bir gayret içerisine girmektedirler. Özellikle İslâm dininin terör ve adam öldürmeye karşı olduğunu, insan haklarına saygıya önem verdiğini, diğer din ve kültürlerin korunmasına hassasiyet gösterdiğini sıkça telaffuz etmeye başlamışlardır. Bunlara ilaveten “İslâm ve terör”, “İslâm’ın diğer din mensuplarıyla olan ilişkileri”, “İslâm ve insan özgürlüğü”, “İslâm ve barış”, “İslâm’da kadının yeri”, “İslâm ve ekonomi” gibi konular bu süreçte öne çıkan çalışmalar olmaktadır. Ayrıca yine bu çerçevede “dinler veya kültürler arası diyalog”, “İslâm ve modernite” meseleleri hem teşvik edilmekte hem de araştırmacıların bu konu üzerinde daha fazla durmaları önerilmektedir.

İslâm’ı modernite karşısı post-modern, hatta fosilleşmiş bir fenomen olarak gören yaklaşımın¹² reddine yönelik gayretlerin özellikle son dönemlerde daha da

¹¹ “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, Haz. Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC), s. 5.

¹² Haçlı seferleri ile başlayan İslamofobinin değişik yansımalarının Aydınlanma çağında da devam ettiği görülmektedir. Başta Ernest Renan olmak üzere birçok Batılı düşünür İslâm’ın aleyhine reddiyeler kaleme

arttığını görüyoruz. Bu çerçevede İslâm dininin sanayileşme, bilimsel ilerleme, modernizm ve modern hayata karşı olmadığını izah etmeye çalışan pek çok eser yazılmıştır.¹³ Örneğin Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam" isimli makalesinde, 11 Eylül olaylarından sonra Amerikan toplumunda Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında oluşan karşılıklı nefreti Kur'an çerçevesinde ele almış ve değerlendirmiştir. O, bu çalışmada Kur'an'ın özellikle dinî çoğulculuk konusuna önem verdiğini, onun bu mesajının gayrimüslimler tarafından yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Ayrıca insanlar arasındaki farklılığı bir güzellik olarak görerek gerek Yahudi, gerekse Hristiyan kaynaklarda anlatılan olayların Kur'an tarafından kabullenildiğini, hatta İslâm tarihinin de hoşgörü örnekleriyle dolu olduğunu izah etme gayretine girmiştir.¹⁴

Bazı yazarlar ise İslâm'a karşı saldırıların arttığı ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında gerilimin yükseldiği bir dönemde karşılıklı hoşgörü temelini oluşmasında teolojik bir zemin olarak, Swedenborg (1688-1772) ve Goethe (1793-1832) gibi Batılı düşünürlerin geçmişte kaleme aldıkları mutedil perspektifli eserleri önermektedirler.¹⁵

Müslüman ilim adamlarının kendi halklarının geleceğiyle ilgili kaygılarının onların akademik endişelerinden fazla olması son derece doğaldır. Onlar, Müslüman nüfusa yönelik artan baskılar karşısında önceliklerini ister istemez İslâm dininin savunmasına yöneltmişlerdir. Bu çerçevede pratik hayatta daha fazla karşılık bulan konuların öne çıkartıldığını görüyoruz. Özellikle fikhî konuların ağırlık kazanması kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin, Müslümanlar hakkında "el-kol kesiciler" gibi birtakım olumsuz sıfatlardan söz edilmesi, onlarda ister istemez bu konuyla ilgili duyarlılıkları artırmakta, yani şeriatla el kesmeyle ilgili cezalar ve bunların yorumları üzerinde yoğunlaşılmasına yol açmaktadır.

Aslında günümüzde, Ernest Renan'ın yaklaşık bir buçuk asır önceki tahrik edici yaklaşımına tepki olarak üretilen literatürün benzerinin oluşumuna şahit olmaktayız. Renan'ın "İslâm bilime engeldir" tarzında ifadeleri karşısında Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Said-i Nursi gibi âlimler, söz

almışlardır. Bu reddiyelerde yer alan iddialar, İslâm dünyasında büyük tepkilere yol açmış, birçok Müslüman düşünür söz konusu iddialara cevap vermişlerdir. (Dücan Cündioğlu, "Ernest Renan ve "Reddiyeler" Bağlamında İslâm- Bilim Tartışmalarına Bibliyografik Bir Katkı", *Divân: İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 1996, Sayı: 2, ss. 1-94, 3).

¹³ Daha önce de işaret edildiği gibi, Batılı düşünürlerin iddialarına karşılık verilme gayretleri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı'da bilimsel ve kültürel gelişmelerin etkin bir baskı oluşturması nedeniyle, Müslüman düşünürler, zirveye ulaşmış bir medeniyet tecrübesine sahip manevi birikimlerini yeniden canlandırma çabası içerisine girmişlerdir. Çağın sorunlarına İslâm'ın temel prensiplerinden hareket ederek çözüm bulma gayreti olarak nitelendirilebilecek bu girişimler bir dönüşüm programı, bir toplumsal seferberlik ilanı olarak da değerlendirilebilir. Bkz. İsmail Bulut, *Nübüvve Çağdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016, ss. 7-11.

¹⁴ Ali S. Asani, "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.

¹⁵ Bkz. İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine giriş", *DİVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2), s. 22.

konusu iddiaların aksini ispat için ciddi bir gayret içerisinde girmişlerdi.¹⁶ Zira Aydınlanma felsefesinin etkisiyle pozitivistimin hâkimiyetini ilan ettiği o dönemde Müslümanlara karşı saldırılar bu yönden gelmekteydi. Bugün ise Batı'nın kendisini demokrasi, insan hakları, kadın-erkek eşitliği adı altında sloganlaştırdığı kavramlar üzerinden ifade ettiğini ve kendileri dışında kalan dünyayı da bunlarla baskı altına almaya çalıştığını görmekteyiz.

Politik ve kültürel açıdan bu şekilde taciz edilen Müslümanlar, çok doğal bir şekilde kendilerine yöneltilen bu ithamların aksini ispat gayretine girmektedirler. Örneğin, çok yönlü bir İslâm âlimi olan Abdülaziz Sachedina'nın, geçmişte ağırlıklı olarak Şia ve bu çerçevede imamet, mehdilik gibi Şîi düşüncenin önemli bazı konularının tarihî gelişimi üzerinde pek çok çalışma yaptığını biliyoruz. Ancak özellikle son dönemlerde İslâm ve demokrasi, İslâm ve insan hakları, İslâm ve etik gibi konular üzerinde yoğunlaşması bu durumun bir örneği olsa gerektir.¹⁷ Benzer durum Abdullahi Ahmed en-Na'im vb. pek çok diğer bazı Müslüman araştırmacılar için de söz konusudur.

Halen çalışmalarını ABD'de devam ettiren Sudanlı entelektüel ve hukuk âlimi Abdullahi Ahmed en-Na'im, İslâm hukukunu evrensel insan haklarıyla uyumlu hale getirecek reformlara ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. O, Müslüman toplumların hukuk, devlet ve din konularındaki yaklaşımlarını tartıştığı *Islam and the Secular State* adlı kitabında, hukuk sistemlerinin insan hakları hukuku ve modern hukukla uyumlu olması gerektiğini savunmuştur. Örnek olarak da, dinin sadece ahlâkî konularla ilgilendiği ve yasama konularında otorite olmadığı yönünde Amerikan tarzı bir laiklik modeli önermiştir. Ayrıca bu çerçevede Türkiye, Endonezya ve Hindistan modellerini de tartışmaya açmış, sekülerizm, insan hakları ve İslâm arasında başarılı bir sentez kurmayı başaran Türkiye'nin iyi bir model olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Batı'nın İslâm ve Müslümanlara yönelik eleştirileri daha ziyade onların pratiğine yönelik olduğu için fikhî konular öne çıkmakta ve verilen cevaplar da daha ziyade İslâm hukuku çerçevesinde kalmaktadır. Özellikle insan hakları başta olmak üzere farklı din mensupları ve cinsiyet ayırımına yönelik birtakım fikhî yorumların tekrar ele alınıp değerlendirildiği bir sürecin içerisinde bulunuyoruz. Bu çerçevede bizzat

¹⁶ Geniş bilgi için bakınız: Süleyman Gezer, *Kur'an'ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, ss. 113-121.

¹⁷ Abdülaziz Sachedina'nın yayınlanmış kitapları şunlardır: *Islamic Messianism* (State University of New York, 1980); *Human Rights and the Conflicts of Culture*, co-authored (University of South Carolina, 1988); *The Just Ruler in Shiite Islam* (Oxford University Press, 1988); *The Prolegomena to the Qur'an* (Oxford University Press, 1998); *The Islamic Roots of Democratic Pluralism* (Oxford University Press, 2002); *Islamic Biomedical Ethics: Theory and Application* (Oxford University Press, February 2009); *Islam and the Challenge of Human Rights* (Oxford University Press, September 2009). Sachedina şu anda "geleneksel İslâm ahlakının oluşumunda aklın rolü" üzerinde çalışmaktadır.

¹⁸ Abdullahi Ahmed an-Na'im, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.

Müslüman âlimlere ait olmakla birlikte, bir kenarda unutulup toplumca fazla rağbet görmeyen birtakım fikirlerin öne çıkması olağan gözükmektedir. Hatta günümüz Müslümanları “hikmet müminin yitik malıdır, nerede bulursanız alınız” anlayışından hareketle “aslında bunlar Müslümanlara ait, Kur’an ve sünnetin vurguladığı temel değerlerdir” demek için yeterli altyapıya sahiptirler. Ancak hazırcılığın ve geleneksel fikhın daha fazla öne çıkarıldığı bir din algısının, günümüz İslâm düşüncesini hangi yönde etkileyeceği konusu yeni tartışmalara yol açacak gibi gözükmektedir.

İslâm dünyasının geneliyle ilgili olarak yaptığımız bu tespitler, sunulacak çözüm önerileri açısından Türkiye’deki ilahiyat çalışmalarını da ilgilendirmektedir. Batı’daki İslamofobinin de etkisiyle ülkemizde ve diğer İslam ülkelerindeki dindar kesim üzerinde zaman zaman oluşturulan baskılar hem toplumu hem de bilimsel faaliyetleri ciddi anlamda etkilemektedir. Süper güçlerin taşeronları olan dini terör örgütlerinin son dönemlerdeki faaliyetleri Müslümanlar üzerindeki bu baskıyı daha da artırmaktadır. Bu durum bir yönüyle tepkiselliği artırırken diğer bir yönüyle ise eğitilmiş Müslümanlar arasında sorgulayıcı bir damarın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye’de son iki yüzyılda oluşan ilmî ve siyasi birikim sonucunda yönetim biçimi olarak İslâm ve demokrasinin bir arada uyumlu olarak var olmaya devam etmesi önemli bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bunun da sağladığı özgüvenle, özellikle modernle gelenekçi bir arada buluşturan ilahiyat fakültelerinin varlığı, İslâm araştırmalarındaki bu eksikliğin giderilmesine ve tepkisellikten daha uzak bir söylem dilinin oluşmasına ciddi anlamda katkı sağlamaktadır.

Dünyadaki büyük değişim ve dönüşümlerin en önemli dinamiklerinden biri, genelde ilahiyat yani teoloji olmuştur. Toplumların sanat ve edebiyat gibi insanlığın gelişme aracı olan tüm beşeri bilimlere bakışını etkileyen en temel unsur ilahiyattır. Yani pozitif bilimlerin gelişimi için, hatta daha genel anlamda ifade edersek ciddi bir bilim politikası üretmek için başta ilahiyata ihtiyaç bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, ilahiyat alanının bilimin sınırları içerisinde tutulmasının hayati derecede önemli olduğunu ifade edebiliriz. Bunun aksinin ise, tüm sosyal ve beşeri bilimlerin gelişimini etkileyecek, dolayısıyla Müslümanları tepkisel müstemleke zihniyetinden uzaklaştıracak özgün fikirlerin oluşumunu engelleyici bir tutuma yönelteceği kanaatindeyiz.

Batı merkezli İslamofobik tutumların Müslümanlara yönelik indirgemeci tavırlarının diğer bir menfi etkisi de, yenilikçi söylemlere karşı oluşturulan tepkiselliklerdir. Toplumun sekülerleşmeye, hatta densizleşmeye doğru gidebileceği endişesinden kaynaklanan modernite karşıtı oluşumlar, ilmi faaliyetler üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır. Örneğin kimileri, dini ilimler alanında eğitim veren fakültelerin müfredatlarının, halkın inançlarıyla uyum adına geleneksel eğitim kurumları olan medreselerle aynı olması gerektiğini düşünmektedir. Hâlbuki bir üniversite birimi olan bu fakültelerin, geçmişteki medreselerin işlevine uygun olarak tamamen pratik ihtiyaçlara göre yapılandırılması, İslamofobinin

Müslümanlara dayattığı tepkisellikten uzak bir söyleme imkân sağlayacak enstrümanların elden gitmesine sebep olabilecek bir durumdur. Din eğitimi veren kurumlarla ilgili yapılacak çalışmalarda, pek çok ilahiyat hocasının taşıdığı bu kaygıların da dikkate alınmasında ve düzenlemelerin çok daha titizlikle çalışılıp yapılmasında büyük fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin sebeplerinden biri olarak gösterilen medrese müfredatlarına yönelik eleştirilerin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Zira Günümüz İslâm düşüncesinin gelişmesine, özgüvenlerini kaybetmeye yüz tutmuş Batı'daki Müslüman araştırmacılar kadar Türkiye'de bu kurumlarda çalışan ilim adamlarının da önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle kurumsallaşmasını tamamlamayı başarmış ilahiyat fakültelerinin akademik amaçlar için yapılandırılmasının bu yönde bir çözüm sunacağı ve aynı zamanda örnek bir model olacağı düşünülebilir.

Sonuç

İslamofobi, günümüz Müslüman araştırmacıların en büyük sorunlarından biri olarak gözükmektedir. İslam dünyasında Müslümanlara yönelik baskıların başlamasından kısa bir süre sonra Ortadoğu'da yaşanan yeni gelişmeler, İslam araştırmalarını tekrar sorgulamaya açmaktadır. Küresel ve bölgesel güçlerin piyon olarak kullandığı birtakım radikal dinî hareketlerin bölgeyi mezhep çatışmaları alanına dönüştürmesi, dikkatlerimizin bu konuya daha fazla yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede özellikle ülkemizdeki ilahiyat fakülteleri, günümüz İslâm düşüncesinin gelişiminde önemli katkı sağlayan kurumlar olarak gözükmektedir. Bu yönüyle söz konusu kurumlar, İslamofobi yüzünden içine kapanık ve savunmacı söylemlere sarılan Batı'daki Müslüman araştırmacılara da destek olabilir.

Yaklaşık 150 yıldan beri hem İslam düşüncesini hem de Batı'yı çok iyi bilen Müslüman âlimler yetişmiştir. Bunların önemli bir kısmı da çalışmalarını Batı ülkelerinde devam ettirmekte ve özellikle 11 Eylül 2001'den itibaren meydana gelen terör olaylarının sorumlularymış gibi kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Bu durum onlarda özgüven eksikliği oluşturmakta ve savunmacı bir yaklaşım sergilemelerine neden olmaktadır. Hâlbuki onların, sosyal ve psikolojik baskılardan sıyrılarak eski çalışmalarını daha da geliştirerek devam ettirmeleri gerekmektedir. Bilimsel düşüncenin oluşumunda önemli yeri olan ilahiyat bilimleri, yukarıda ifade ettiğimiz kaygılar giderildiği takdirde, bugün karşı karşıya kaldığımız bu ve benzeri sorunlarını da aşabilecek tecrübeye sahiptir. Tarihte özellikle İmam-ı Azam Ebu Hanife, Ebu Hasan el-Maverdî, Ebu Hamid Gazali, Bedreddin İbn Cemâ'a, Namık Kemal, Cemaleddin Afgani, Ahmed Cevdet Paşa vb. gibi kendi dönemlerinin sorunlarını iyi kavramış teorisyenler, karşılaşılan çok ciddi krizleri aşmada teorik destek sağlamışlardır. Günümüzde ise ancak hem Müslümanların

hem de geri kalan dünyanın sorunlarını iyi bilen ufku açık bu tür yeni ilahiyatçılar ve bilim insanlarıyla yeni çözümler üretebiliriz.

KAYNAKÇA

- “Avrupa Birliği’nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi”, hazırlayan: Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi (EUMC).
- Ahmed an-Na’im, Abdullahi, *Islam and the Secular State*, Harvard University Press, 2008.
- Asani, Ali S., "So That You May Know One Another": A Muslim American Reflects on Pluralism and Islam", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 588, July 2003, pp. 40-51.
- Bulut, İsmail, *Nübüvve Çeğdaş Bir Yaklaşım*, Berikan Yay., Ankara, 2016.
- Delibaş, Kayhan, “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi* (9) 2004 / 2: 1-41.
- Esposito, John, *The Islamic Threat: Mythor Reality*, Oxford University Press, 1995.
- Evkuran, Mehmet, “Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi”, *İslamofobi Sempozyumu*, Sivas, 18-19 Kasım 2011.
- Gezer, Süleyman, *Kur’an’ın bilimsel yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Godazgar, Hossein, “İslâm Korkusu-Islamophobia- ve İngiliz Basın-Yayınında Müslümanların Muammalı İmajları”, Tercüme: Nuri Tınaz, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, 05-07 Kasım 2004, Ankara 2005.
- <http://www.timesofummah.com/2012.03.03/American-mosques-increased-dramatically-by-74-after-september-11/>
- Kalın, İbrahim, “Batı’daki İslâm Algısının Tarihine giriş”, *DÎVÂN İlmî Araştırmalar*, sayı: 15 (2003/2).
- Kelsay, John, *Arguing the Just War in Islam*, Harvard University Press, 2007.
- Lewis, Bernard, “The Roots of Muslim Rage”, *The Atlantic Monthly*, September 1990.
- Sachedina, Abdülaziz, *Islam and the Challenge of Human Rights*, Oxford University Press, September 2009.
- www.runnymedetrust.org
- Yılmaz, Nuri, “Din Tanımları ve İslamofobiye Etkileri, *İslami Yorum (İnternet Dergisi)*, Sonbahar 2010.